

Svar till Anton Jansson

ARNE JARRICK*

Stockholms universitet

I slutet av år 2024 publicerade jag – på beställning av *Historisk tidskrifts* recensionsråd – en litteraturoversikt av fem volymer på temat kunskaps-historia, följd av ett genmäle från tre av de berörda forskarna, i sin tur följt av en replik från mig.¹ I denna replik formulerade jag några få kritiska ord om två av Anton Janssons bidrag till de här volymerna, särskilt hans analys av humanistisk kristendom. Min kritik går ut på att Janssons artikel på två sätt lider av samma brister som de flesta av bidragen i de fem volymerna: dels att han egentligen aldrig diskuterar det kunskapsmässiga innehållet i den kristna humanismen, att den mer handlar om dess plats i offentligheten än om kunskap, dels att han bygger sina påståenden på alldeles för tunn empiri, till exempel bara en enda årgång av den kristna tidskriften *Vår Lösen*.² Faktum är att han gör på samma sätt i sin diskussion av *Årsbok för kristen humanism*.³

Jag ska kort diskutera Janssons genmäle, men förbigår hans deklarerade anslutning till de här lundahistorikernas distinktion mellan historikers kunskapsanspråk och de i historien uttryckta kunskapsanspråken. Detta eftersom jag redan i min förra replik har argumenterat för det

* Prof. em. i historia.

1. Arne Jarrick, "Att kasta ut barnet med badvattnet – en kritisk granskning av svensk kunskapshistoria", *Historisk tidskrift* 144:4 (2024a); Johan Östling, David Larsson Heidenblad & Anna Nilsson Hammar, "Arne Jarrick och sanningen", *Historisk tidskrift* 144:4 (2024); Arne Jarrick, "Svar på genmålet till min kritiska granskning av kunskapshistoria", *Historisk tidskrift* 144:4 (2024b).

2. Jarrick (2024b) s. 734.

3. Anton Jansson, "En humanistisk kristendom", i Johan Östling, Anton Jansson & Ragni Svensson Stringberg, *Humanister i offentligheten: Kunskapens aktörer och arenor under efterkrigstiden* (Göteborg & Stockholm 2022) s. 172.

illusoriska i den distinktionen.⁴ Min första kritikpunkt kommenterar Jansson inte, så inte heller där finns anledning att säga något.

Jansson anser att jag har missförstått vad hans artikel går ut på. Jag menade i min replik att den framför allt handlar om "den kristna humanismens plats i offentligheten", mindre om kunskap och dess så kallade cirkulation, medan Jansson hävdar att den "inte bara" handlar om detta.⁵ Det stämmer, för därutöver handlar den om humanioras plats i eller betydelse för kristenheten. Skillnaden är dock inte stor och detta tillägg ändrar inte på mitt övergripande omdöme att kunskapens innehåll lämnas därhän.

Jansson försvarar att han begränsar sig till bara en årgång av *Vår Lösen* med påståendet att det "torde stå mycket klart" att hans diskussion om tidskriften bygger på genomgångar av hela 1960-talets utgivning och att den årgång han gått igenom ska ses som "ett belysande exempel" på den, ungefär så som litteraturvetare "citerar en belysande passage ur en roman".⁶ Detta låter sig sägas men står inte alls klart, och om han nu har gjort denna mer ambitiösa genomgång, varför redovisar han inte resultatet?

Referenserna till litteraturvetenskapen aktualiserar ett allmänt tolkningsproblem som jag i andra sammanhang har kallat det interna representativitetsproblemet, jämfört med det jag kallat det externa representativitetsproblemet.⁷ Låt säga att en forskare vill belysa vad som karaktäriserar skillingtryck från 1700-talet. Då räcker det naturligtvis inte med att studera ett eller tre skillingtryck, utan här måste forskaren gå igenom en hel serie sådana tryck i syfte att uttröna om och i vad mån vissa inslag återkommer, ofta eller mer sällan. Den givna metoden för detta ändamål är att räkna efter, att kvantifiera sina observationer, för att därefter ibland göra mer avancerade statistiska beräkningar. Detta är att lösa det externa representativitetsproblemet. Det är ett sätt för forskaren att ha kontroll på sin egen subjektivitet: "Fanns verkligen det där inslaget så ofta som jag hade för mig?" Detta gäller naturligtvis också

4. Jarrick (2024b) s.736.

5. Jarrick (2024b) s. 734.

6. Anton Jansson, "Gennämle till Arne Jarrick", *Historisk tidskrift* 145:1 (2025) s. 96, 97.

7. Arne Jarrick, "Vad representerar mentalitetshistorien", i Johan R. Norberg (red.), *Studier i idrott, historia och samhälle* (Stockholm 2000) s. 95–109; Arne Jarrick, "Textual Analysis in the Historiography of Mentalities: Its External and Internal Problem of Representativity", i Dag Prawitz (red.), *Meaning and Interpretation* (Stockholm 2002) s. 133–146, särskilt s. 141–142.

analyser av kristna tidskrifter eller av de meningsyttringar som enskilda kristna eller anti-kristna debattörer har lämnat efter sig. Det blir inte ett dugg mer legitimt att stanna vid det så kallade exemplet bara därför att man väljer att kalla det prismatiskt, som Jansson gör med hänvisning till Birgitte Possing.⁸ Representativitetsproblemet är detsamma vad det än kallas.

Det externa representativitetsproblemet är dock inte riktigt löst om man inte också löser det interna representativitetsproblemet. Innebörden av det senare är att forskaren måste analysera om ett inslag i ett skillingtryck verkligen betyder samma sak som i de andra trycken, oavsett om de ytligt sett är lika varandra. Här krävs alltså att forskaren relaterar det aktuella inslaget till den inomtextuella omgivningen.

Det krävs alltså en kvalitativ analys för att den kvantitativa jämförelsen ska ha validitet, men också att det inte bara är att ”citera en betydande passage” för att bringa klarhet i hur ett textfragment ska förstås. Detta är lättare sagt än gjort men viktigt om forskaren inte ska förfalla till ett fragmentariskt letande, ja till rent körsbärsplockande.

Långt ifrån varje enskild forskningsinsats måste vara kvantifierande, trots att Jansson kanske tror att jag anser det,⁹ och i min recensionsessä framhöll jag två kvalitativt orienterade bidrag från LUCK som särskilt värdefulla: Laura Hollstens artikel om kolesterolet och Joachim Östlunds artikel om ottomanernas syn på Norden.¹⁰ Teoretiska framställningar måste inte vara kvantitativa, lika lite som en del kartläggningar av särskilda fält eller genomgångar av bakgrunden till en viss tankeutveckling måste vara det. Konkreta kvalitativt orienterade korrektiv till alltför långtgående generaliseringar är också ofta värdefulla. Med mera. Detta räcker dock inte för den som vill bedriva vetenskaplig forskning, som är en mönstersökande verksamhet ytterst syftande till generaliseringar.¹¹ Ska det bli möjligt att söka och finna mönster, samt de underliggande mekanismer som styr dem, går det inte att komma undan strävanden att kvantifiera sina iakttagelser, och det var därför jag särskilt framhöll värdet i sådana försök bland de många bidragen i böckerna från LUCK.

8. Jansson (2025) s. 97.

9. Jansson (2025) s. 99.

10. Jarrick (2024a) s. 713, 720.

11. Om detta, se Rens Bods utmärkta bok *World of Patterns: A Global History of Knowledge* (Baltimore 2022) s. 1.

Till sist: Jansson anmärker att ordsammanställningen "kristen kunskap" inte förekommer någonstans i de fem volymerna, trots mitt påstående om motsatsen. Det stämmer. Det jag tänkte på var uttrycket "confessional knowledge", som förekommer i en essä av Kajsa Brilkman, vilket Jansson också noterar.¹² Det var slarvigt av mig även om Brilkmans uttryck är snarlikt det jag använde och knappast rimligare.

12. Jansson (2025) s. 98.